

УДК 811.162.2'373

Ю. О. Карпенко, член-кор. НАНУ, д-р філол. наук, проф.,Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра української мови

ФУТУРОЛОГІЧНА ОНОМАСТИКА (ОСОБОВІ ІМЕНА)

Для побудови футурологічної ономастики, щоб вивчати майбутнє, а не минуле особових імен, пропонується аналіз списків не новонароджених, а улюблених імен осіб репродуктивного віку. Поділ усіх інформантів на фахові групи дає для кожного імені окрім числа уживаності ще й число репрезентативності, що дає змогу надійно судити про майбутню долю імені.

Ключові слова: футурологічна ономастика, улюблені імена, фахові групи, число уживаності, число репрезентативності.

Діючі методи розраховані на вивчення минулого, а не майбутнього імен. Пропонується не заміна, а доповнення — вивчення майбутнього особових імен. Основні принципи:

1. Фіксуються не імена новонароджених, а антропонімічні уподобання реципієнтів репродуктивного віку (18–28 років).
2. Реципієнти поділяються на етнічно однорідні, але різні за фахом, статусом групи. В групі може бути від 10 до 100 і більше інформантів. Кожен інформант записує 10 чоловічих і 10 жіночих улюблених ним імен.
3. Результати по кожній групі фіксуються й аналізуються окремо, але з наступним їх зіставленням.

Кожне ім'я, отже, одержує два показники: 1) ранговий номер (кількість ужитків) у загальному списку; 2) представленість у різних групових списках: у скількох групах це ім'я було назване. Цей другий показник видається вагомішим за перший.

У пропонованому нижче експерименті обстежено найулюбленіші жіночі імена 174 студентів Одеського національного університету, що становили п'ять груп: 1) I укр. (72 студенти), 2) I прикл. (29 студентів), 3) IV англ. (46 студентів), 4) V укр. (19 студентів), 5) V прикл. (12 студентів). В результаті одержано шість частотних списків імен — один загальний, що нараховує 197 різних імен, і п'ять групових (відповідні кількості різних імен у межах групи: 1–103, 2–76, 3–117, 4–66, 5–61).

Шляхом зіставлення всіх цих списків імена розділилися на п'ять груп. Першу становлять ті імена, що наявні в усіх п'яти списках. Це — найперспективніші імена, найвагоміші претенденти на ужиток у ближчі десятиліття. Зазначимо, що в цей найпрестижніший список потрапила вся десятка імен загального списку, в тому числі всі лідери групових списків: *Катерина* (лідер у групах 2 й 4), *Анастасія* (лідер групи 3), *Ірина* (лідер групи 1), *Олександра* (лідер групи 5), однак

тільки два імені із загальної десятки потрапили також і до десяток усіх п'яти списків: *Ольга* та *Анастасія*. Решта імен загальної десятки відсутні в десятках одної (*Катерина*, *Ганна*, *Марія*, *Олена*, *Вікторія*) чи двох груп (*Ірина*, *Тетяна*, *Олександра*). Але кожне ім'я загальної десятки є в усіх п'яти одержаних нами групових списках. Усього список таких "п'ятизіркових" імен за нашими матеріалами нараховує 27 одиниць. Наводжу їх усі, з указівкою рангового номера і загальної кількості.

1. Катерина 84	10. Олександра 58	19. Марина 28
2. Ганна 79	11. Наталія 47	20. Вероніка 25
3. Ольга 77	12. Світлана 38	21. Софія 25
4. Анастасія 70	13. Євгенія 32	22. Діана 23
5. Ірина 68	14. Оксана 31	23. Надія 23
6. Марія 66	15. Валерія 30	24. Ксенія 22
7. Тетяна 64	16. Єлизавета 29	25. Карина 17
8. Олена 60	17. Х/К/ристина 29	26. Єва 14
9. Вікторія 59	18. Маргарита 28	27. Влада 7

Фактично це все — старі календарні християнські імена. Новими визнаються тільки *Влада* й *Діана* [3: 370, 377]. Старе традиційне ім'я *Христина* під західним впливом одержало й форму *Кристина*. Ці дві форми сприймаються як одне ім'я з міським (*Кристина*) та сільським (*Христина*) варіантами. Форма *Оксана* відщепилася від хресного імені *Ксенія*.

"Чотиризіркових" імен, тобто тих, що відсутні тільки в одному з п'яти групових списків, у наших матеріалах набралось 18. Це — найближчі сусіди й конкуренти попереднього комплекту імен. Прогностичний потенціал цих імен слід визнати істотним. Ось повний частотний список цих імен.

1. Юлія 49	7. Любов 18	13. Тамара 10
2. Людмила 28	8. Віра 17	14. Дарина 9
3. Дар'я 25	9. Олеся 15	15. Альона 8
4. Лілія 25	10. Яна 15	16. Лариса 7
5. Інна 23	11. Антоніна 12	17. Ангеліна 5
6. Аліна 18	12. Ярослав 11	18. Поліна 5

В основному тут теж маємо старі календарні християнські імена.

Всі 18 "чотиризіркових" жіночих імен присутні в нашому першому груповому спискові, по два імені відсутні в другому, третьому та четвертому списках, а решти 12 імен немає в п'ятому спискові. Цей список з найменшою кількістю інформантів (12 чоловік) відсіяв, як густе сито, багато імен, залишивши найдобріші. Гадаю, що невеликі групи, поряд з великими, є доцільними для пропонованого антропонімічного експерименту.

Тільки в трьох групових списках опинилося 15 імен. Ось вони.

1. Алла 3	6. Жанна 6	11. Арина 4
2. Варвара 9	7. Кіра 6	12. Інеса 4
3. Анжеліка 7	8. Мирослава 6	13. Ніна 4
4. Руслана 7	9. Владислава 5	14. Іванна 3
5. Таїсія 7	10. Альбіна 4	15. Мар'яна 3

Половина з них є православними хресними, наявними в святцях: *Алла, Варвара, Таїсія, Кіра, Арина* (фонетичний варіант хресного імені *Ірина*, що завдяки пушкінській Арині Родіонівні одержав права офіційної форми), *Ніна, Іванна, Мар'яна*.

Іменних варіантів, окрім наймення *Арина*, стосується ще декілька. Цікавою видається доля імені *Інеса*. Носії української мови практично одностайно вважають його демінутивом до *Інна*. Проте фахівці слушно кваліфікують цю форму як запозичення — німецьке [1: 143], грецьке [5: 153] чи іспанське, причому розглядають не як розширення імені *Інна*, а як стягнення імені *Агнеса* гр. "чиста" [3: 352, 390]. Історично саме так і було, але в даному разі наукова етимологія увійшла в конфлікт з народною етимологією. І невідомо, що переможе. Чимало вчених (я в тім числі) говорили, що *берегиня* нічого не оберігає, а є русалкою, утопленицею, яка сидить собі на березі й гріється в місячному сяйві. А як гримить тепер по всій Україні: *берегиня, Берегиня, БЕРЕГИНЯ!*

Доречно звернути увагу на те, що з трьох укладених нами вище списків жіночих імен, умовно-жартівливо позначених як "п'ятизіркові", "чотиризіркові" та "тризіркові", кожен наступний є меншим за попередній. Ця обставина дозволяє зробити ряд висновків, з яких прогностично найважливішим є той, що в українській мові найкращих імен більше, ніж кращих, а кращих більше, ніж хороших. Водночас зіставлення нашого загального списку (197 імен) та суми усіх трьох списків "кращих" імен (60 імен) засвідчує, що прогностичну надійність має приблизно третина наявних в українській мові імен.

Адже імена, що наявні менше, ніж у половині виділених протягом експерименту груп, втрачають свою прогностичну потугу і тому не можуть бути визнані суспільно хорошими. Їх слава — або в минулому, або в більш віддаленому майбутньому, або її взагалі ніколи не було. У нас це "двозіркові" та "однозіркові" імена. Перших є 31, тобто більше за будь-яку з попередніх груп.

Тут є гарні, колись популярні чи навіть дуже популярні хресні імена *Валентина, Лідія, Агнія, Домініка, Єфросинія, Маріанна* (більше відоме як *Маріамна*), *Марта* (звичніша форма — *Марфа*), прониклі з античної міфології, але в святці включені саме як хресні — мучениця *Аріадна*, мучениця *Ніка* [4: 134, 147]. Є варіантні імена, подібні до *Марти* й *Маріанни*, але більш віддалені від джерела. Пор. зокрема *Ярина* — фонетичний варіант *Ірини*, *Наталі*, де французька форма імені *Наталія* закріпилося на честь дружини О. С. Пушкіна, *Мішель* і *Ніколь* — французькі форми жіночих імен, узятих від тотожних чоловічих форм, пор. укр. *Михайло, Микола*. Пор. ще *Неллі*, що є, як не

дивно, гіпокористикою імені Ellen, Олена. Угорською формою цього ж імені є одне з найпопулярніших в Угорщині імен *Ілона*.

Свої труднощі ховає ім'я *Роксолана*. Ім'я уславлене великою українкою Настею Лісовською, що стала в 1520 р. впливовою дружиною могутнього турецького султана Сулеймана I. Етнонім *роксолани*, сарматського кореня, на рубежі ер (I–II ст. до Р. Х. — I ст. по Р. Х.) був дуже вагомим у Північному Причорномор'ї, і тому турки й татари, а від них Західна Європа пізніше, в XVI–XVIII ст. почали так називати українців [2: 62–63]. Тому в донесенні венеціанського посла про істотне зростання впливу Насі Лісовської вона й іменувалася *Роксоланою*, тобто "українкою". Цього виявилось досить, щоб у нашу та світову історію Лісовська увійшла під іменем Роксолана, хоч вона мала цілий ряд інших українських і турецьких наймень.

"Однозіркових" імен, названих інформантами тільки одної з п'яти груп, у нашому описку найбільше. Якщо увесь склад жіночих імен налічує 197 одиниць, то "однозіркових" серед них більше половини — 107. Зрозуміло, всі ці імена наводити недоречно, тим більше для наших завдань. Зазначу лише кілька моментів.

1. Дванадцять "однозіркових" імен названо більше одного разу, тобто кількома представниками одної групи. Ось ці імена з вказівкою кількості вжитків: *Юліана* 5, *Злата* 3, *Роксана* 3, *Уляна* 3, *Еліна* 2, *Іраїда* 2, *Каміла* 2, *Нонна* 2, *Райса* 2, *Соломія* 2, *Сюзанна* 2, *Фаїна* 2. Решта 95 імен є уподобанням — кожне! — тільки одного ментального лексикону. Цей факт ілюструє величезну розмаїтість антропонімічних уподобань.

2. Серед п'яти обстежених нами груп інформантів одиничні імена (у тім числі й ті, що заявлені більше, ніж одним інформантом) розподілилися наступним чином: 3-я група (46 студентів) — 46 одиничних імен (цікавий збір!), 1-а група (72 студенти) — 24 імені, 2-а група (25 студентів) — 16 імен, 5-а група (12 студентів) — 12 імен (знову збір!), 4-а група (19 студентів) — 9 імен. Найбільша кількість одиничних імен у студентів 3-ї групи цілком зрозуміла. Це — студенти англійського відділення, де маємо сильну тягу до західноєвропейських імен, які нерідко навіть записуються латинською графікою: *Mary-Kate*, *Terry*, *Florence* тощо.

3. Серед одиничних імен чого тільки не зустрінеш. У газетах навіть писали про *Шахіда* й *Атлантиду*. У наших матеріалах подібного немає, але є *Хацумото* (японське ім'я), *Норі* (угорське), *Ліліт*, *Лоліта*, *Мальвіна*, *Марго*, *Дайра*, *Вілена* (єдине "революційне" ім'я в наших матеріалах) і под. Серед одиничних імен є й такі, що, імовірно, колись повернуться до активного вжитку: *Богдана*, *Галина*, *Рада*, старі й зовсім новенькі дзвінки композити *Святослава*, *Станіслава*, *Дзвенислава*, *Квітослава*.

Що ж дає такий підхід до вивчення особових імен? Гадаю, він істотно уточнює прогностичну потужність імені. Ясно, що імена, названі в більшій кількості груп, мають вищий потенціал застосування. Серед наших матеріалів є імена, згадані в загальному спискові п'ять разів,

але названі реципієнтами різної кількості груп. Так, уболівальники імені *Юліана* всі належать до одної групи, прихильники імені *Віолета* — до двох, любителі імені *Владислава* — до трьох, а ті, чиї уподобання включають ім'я *Ангеліна* чи *Поліна*, — до чотирьох. За логікою наших міркувань *Ангеліна* та *Поліна* мають більші шанси на вжиток, ніж *Владислава*, а остання має вживатися частіше, ніж *Віолета*, яка за частотністю має все ж випередити *Юліану*. Йдеться, власне, не про ці імена з низькою частотністю й тому не дуже гучними перемогами в майбутньому. Йдеться про принцип, про поділ загального частотного списку імен на часткові списки за кількістю відбитих у них груп реципієнтів.

Групова репрезентація видається вагомішою за цифру абсолютної частотності. У наших матеріалах таких груп п'ять. Ліпше було б десять. І головне, групи мають бути максимально розбіжними фахово, гендерно, суспільно тощо, але не мають істотно розбігатися в етнічному та репродуктивному відношенні (18–28 років). Дуже хотілося б, щоб знайшлися ентузіасти, які б продовжили цей експеримент. Хай з будь-якою критикою, видозмінами, уточненнями, але експеримент, скерований у майбутнє, а не в минуле. Якщо ми одержимо хоч десяток подібних (кращих!) досліджень з різних кутків України, тільки тоді зможемо висновувати: 1) годиться запропонована методика чи її слід відкинути; 2) у яких кількісних обсягах, з якою густиною і потужністю треба проводити прогностичні дослідження, щоб вони реально могли що-небудь прогнозувати.

Література

1. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей. Словник-довідник. — 3-є вид./ За ред. В. М. Русанівського. — К.: Наук. думка, 2005. — 334 с.
2. Стрижак О. С. Етнонімія Птолемеєвої Сарматії .У пошуках Русі. — К.: Наук. думка, 1991. — 224 с.
3. Суперанская А. В. Словарь русских личных имен. — М.: Эксмо, 2003. — 542 с.
4. Талалай М. Г. День ангела. Справочная книга по именам и именинам. — С.Пб.: Триал, 1992. — 230 с.
5. Трійняк І. І. Словник українських імен. — К.: Довіра, 2005. — 509 с.

Ю. А. Карпенко,

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра украинского языка

ФУТУРОЛОГИЧЕСКАЯ ОНОМАСТИКА (СОБСТВЕННЫЕ ИМЕНА)

Резюме

Для построения футурологической ономастики, которая изучает будущее, а не прошлое собственных имен, предлагается анализ списков не имен новорожденных, а имен, предпочитаемых представителями репродуктивного возраста. Распределение всех информантов на специализированные группы дает возможность получить не

только частотные характеристики имен, а и данные об их репрезентативности, что определяет возможность прогнозирования будущего имен.

Ключевые слова: футурологическая ономастика, любимые имена, специализированные группы, частотность, число репрезентативности.

Y. A. Karpenko,

Odessa I. I. Mechnikov National University,

Ukrainian Language Chair

Summary

To construct the futurologic onomastics, it is offered to carry out a research of the adults' favorite names list. All the informants' having been divided in specialized groups stipulates for the indexes of both frequency and representation to be defined, what provides an opportunity to judge of the future fate of the name.

Keywords: futurologic onomastics, favorite names, specialized groups, frequency index, representation index.